

ANGELNIEMEN KIINTEÄT

MUINAISJÄÄNNÖKSET.

Luetteloinut kesällä 1955

yo Anna Kerttu Koskimies

*Kertomukseen kuuluvat kartat
on yhdistetty Halikon kerto-
mukseen.*

YLEISKARTTA KARTTALAATIKOSSA

S I S Ä L L Y S L U E T T E L O :

Angelniemi	s. 1
Kivikausi	s. 2
Irtolöydöt	s. 2
Esine ilman löytötietoja	s. 6
~~Asuinpaikkoja~~ ~~Kalmistoja (?)~~	s. 5
Pronssikausi	s. 7
Hiidenkiukaita	s. 7
Luennollinen kivipeltti	s. 12
Rautakausi	s. 13
Irtolöydöt	s. 13
Kalmisto	s. 14
Muinaislinna	s. 16
Uhrilähde	s. 17
Paikannimiä	s. 18
Valokuvat	s. 19 - 22

ANGELNIEMI.
=====

Angelniemen kunta sijaitsee Halikon eteläpuolella, osaksi mantereella, osaksi Kemijön saaren koillisella niemellä. Maapinta-ala on 65 km². Maasto suunnilleen samanlaista kuin Halikossa.

Kivikauden löytöjä on muutamia, yhteensä 14 kiviesinettä. Varmoja kivikauden asuinpaikkoja ei ole. Mannerosan ranta-alueella sijaitsee harvinaisen runsaasti muinaisjäännöksiä, 6 pronssikauden rökkiötä, valitettavasti kaikki melkein kokonaan hävitettyjä, rautakautinen kalmisto ja lisäksi lähellä on vielä kaksi muinais-
suuteen viittaavaa paikannimeä. Kemijön saarella on 2 (3) hiiden-
kiuasta, joten niitä on koko pitäjässä yhteensä ainakin 8. Pronssikauden esineitä ei ole löydetty. Rautakautiseen asutukseen liittyy Pöylän komea Linnamäki pitäjän luoteisosassa.

K I V I K A U S I .

Kivikauden irtolöydöt:

ISOKYLÄ

Kankarpyöli

Löydetyt esineet:

1. Vasarakirveen kanta KM 6759:1-2
2. Kourutaltoa

Esineet ovat Emil Stenroosin museoon tuomia v. 1914. Ne ilmoitetaan löydetyin Kankarpyölin talon Kylä-alustan pellosta. Uusia löytöjä ei ole tehty.

Tallgren s. 109 olettaa, että vasarakirveen katkelma viittaa asutukseen tai hautaan.

TOPPEILA

Kansakoulu

Koulun kokoelmissa on ollut seuraavat 3 kiviesinettä, ilman

- löytötietoja:
1. Poikkikirves suurehko
  2. Kourutaltoa, lyhyt
  3. Pystylohjelma liuskeesta

A.M. Tallgren on tehnyt piirrookset näistä kaikista, kts. top.ark. Esineet on v. 1955 lähettänyt museoon vartija Villiam Lehtonen. Ne ovat numerolla KM 13744.

Isotalo

Löydetyt esineet:

1. Oikokirves
2. Kaksoistaltoa
3. Oikokirves
4. Tasataltoa

KALMUSNÄS (KARLSNÄS)

Sapalahti

Löydetty esine:

Kivinuija , graniittia KM 3883.

Nimeltään muinaisuuteen viittaava Kalmusnäsin kylä ja Sapalahden kartano sijaitsevat lähellä Angelniemen ja Kemiön rajaa, saaren länsirannalla. Nuija löytyi S:n talon maalta puun juurelta, aivan maan pinnalta. Lahjoittanut J. Bergroth v. 1900. Kts. SMY:n pöytäk. 18.10. 1900, J. Ailio.

KIVIKAUDEN ASUINPAIKKOJA(?).KANAMÄKIMustanummi

A. M. Tallgrenin kulkiessa v. 1931 Kanamäestä Kokkilaan vievää tietä, hän havaitsi molempien kylien rajalla, Kanamäen suurten hiekkakuoppien kohdalla, kahdessa paikassa todennäköisen kivikauden lieden. Ensimmäinen on ollut tien koillisreunalla, hiekkakuoppien eteläpäässä, jossa tie nousee mäkenä etelään. Paikalla oli nokea, palanutta maata ja kiveä. Toinen liesi oli n. 200 m N samalla puolella tietä.

Näiden museon top. arkistossa olevien muistiinpanojen avulla voi hyvin löytää paikan, mutta hiekkakuoppa on kauan ollut käyttämättä ja metsittynyt. Mitään selviä liedensijoja ei ollut nähtävissä, mahdollisesti ne on jo hävitettykin. Tallgren ei ole tehnyt mitään luonnosta paikasta, joten sen luonne on edelleen epäselvä, kunnes jotakin varmaa löydetään.

ANGELAN SAARI

Löydetyt esineet:

2 pientä hiottua kivipalaa,

12 poltetun luun murua KM 2435:3.

Hj. Appelgrenin käydessä tällä seudulla kesällä 1885, löytyivät em. numerot jostakin Angelan saarella olevasta pienestä kivikasasta hiilien seasta. Mahdollisesti kivikautinen löytö, josta ei enää voi saada mitään tietoa. Appelgren ei ole ilmoittanut löytöpaikkaa tarkemmin, paikalta tehty luonnos ja kertomus todennäk. hukkuneet.

Tallgren s. 109: Epämääräinen roukkio, tuskin pronssikautinen?

Kivikauden esine ilman tark. löytötietoja:

Kirves, veneenmuotoinen (?), v. 1915, löytöpaikka Angelniemi.

Pohjanmaan Hist. Museo, Vaasa, N° 3137.

P R O N S S I K A U S I .
=====

Hiidenkiukaita:

KOKKILA

Tammenpää

om. agr. Wava von Essen

os. Kokkila, Tammenpää

Valokuva 2.

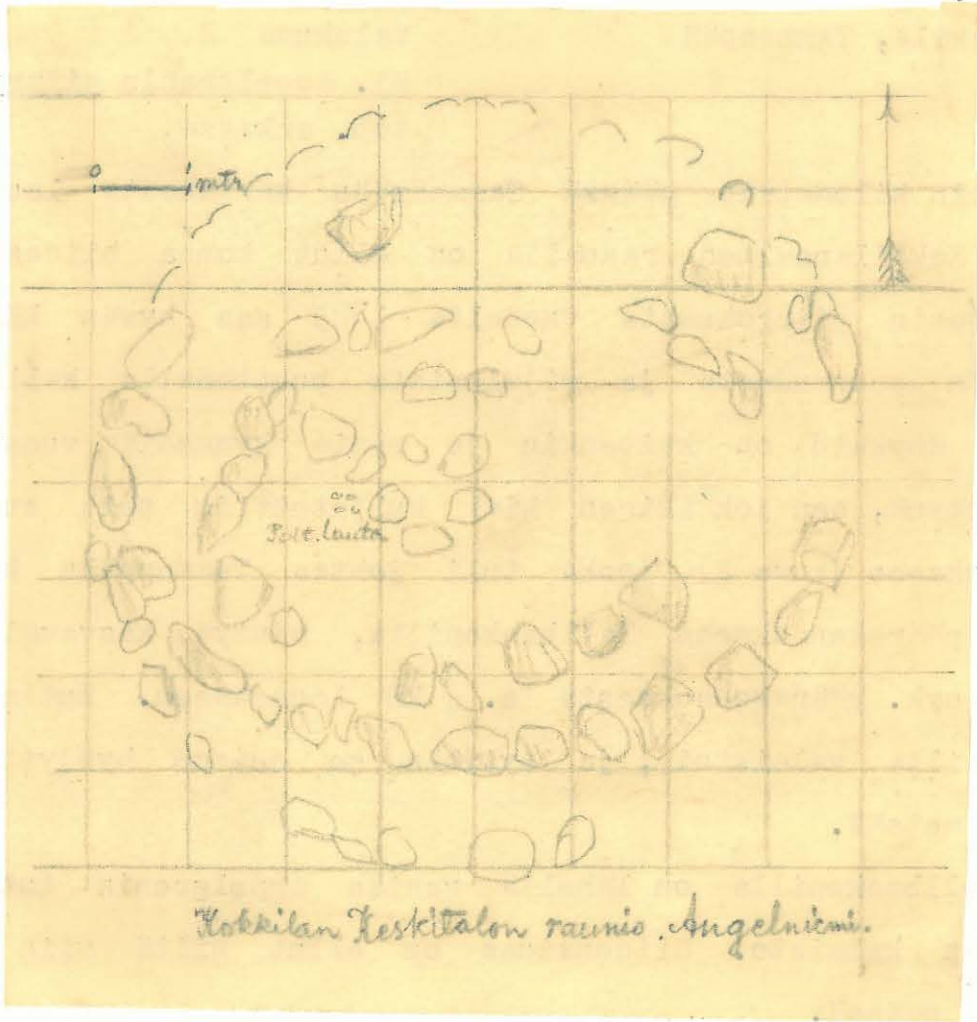
Hj. Appelgrenin piirros

top. ark:ssa.

Noin kilometrin päässä Tammenpään kartanosta lounaaseen, aivan Kokkilansalmen rannalla on ollut komea hiidenkiuas. Hj. Appelgrenin piirrokselta vuodelta 1885 saa hyvän käsityksen röykkiön suuruudesta ja sijainnista puuttomalla kalliolla lähellä merta. Röykkiö on kuitenkin jo monia kymmeniä vuosia ollut hävitettynä, sen jok'ikinen kivi kuljetettiin pois suureen silta-rakennukseen (kuva 2), jonka tuli johtaa Tammenpään kartanon uuteen päärakennukseen Tallbackenilla, mäntyä kasvavalla kukkullalla nyk. päärakennuksesta n. $\frac{1}{2}$ km lounaaseen. Mutta ainoastaan tämä silta valmistui, ja nykyään se seisoo hyödyttömänä keskellä metsää.

Tallbackenilla on lähellä rantaa Appelgrenin tutkima rautakauden kalmisto. Hiidenkiuas on ollut siitä vain 300-400 askeleen päässä.

Paljennös Hj. Appelgrenin pöytäkirja top. ark.

KOKKILAKeskitalo

Hj. Appelgrenin piirros top. ark.

Kokkilan entisen Keskitalon, nykyisen rukoushuoneen läheisyydessä, Kokkilan kylän keskustassa, on jälkiä kahdesta röykkiöstä. Ei ole varmaa, ovatko ne pronssikautisia, kuten niiden asemasta korkeahkolla kalliolla näköaloinen merelle voisi päätellä, Suuremman on Appelgren tutkinut v. 1885, kts. kertomusta top.ark:ssa. Röykkiö on ollut säännöllisen pyöreä, 8 m läpimitaltaan, keskeltä löytyi poltettuja luita, ei mitään esineitä.

Röykkiöiden nykyisestä tilasta kertoo agronomi von Essen seuraavasti: Löysin joitakin jälkiä erään hyvän latuskaisen kallion päältä. Siinä oli suurempia ja pienempiä kiviä rivissä muodostaen mahdollisesti röykkiön ulkoneunaa. Läpimitta on n. 8 m. Vuonna 1917 tästä röykkiöstä otettiin kiviä sillan rakentamiseen (Tammenpään silta, kts. edell.), ja kertomusten mukaan röykkiö silloin oli ollut keskeltä avattu ja mahdollisesti tutkittu (Appelgren). Muita tietoja siitä ei ole. Kävellessäni jätteen lähetyvillä huomasin toisella kalliolla saman näköisen kivirenkaa joka mahdollisesti voisi johtua samankaltaisesta röykkiöstä, ja mahdollisesti senkin kivet on otettu mainitun sillan rakentamiseen.

Kirjallinen maininta: Björck s. 53: "Kokkilan Keskitalon vieressä on kaksi hiidenkivestä, joista kivet on käytetty erityisiin tarpeisiin".

KOKKILAKeskitalo

Hj. Appelgrenin piirros top. ark.

Kokkilan entisen Keskitalon, nykyisen rukoushuoneen läheisyydessä, Kokkilan kylän keskustassa, on jälkiä kahdesta röykkiöstä. Ei ole varmaa, ovatko ne pronssikautisia, kuten niiden asemasta korkeahkolla kalliolla näköaloinen merelle voisi päätellä, Suuremman on Appelgren tutkinut v. 1885, kts. kertomusta top.ark:ssa. Röykkiö on ollut säännöllisen pyöreä, 8 m läpimitaltaan, keskeltä löytyi poltettuja luita, ei mitään esineitä.

Röykkiöiden nykyisestä tilasta kertoo agronomi von Essen seuraavasti: Löysin joitakin jälkiä erään hyvän latuskaisen kallion päältä. Siinä oli suurempia ja pienempiä kiviä rivissä muodostaen mahdollisesti röykkiön ulkoneunaa. Läpimitta on n. 8 m. Vuonna 1917 tästä röykkiöstä otettiin kiviä sillan rakentamiseen (Tammenpään silta, kts. edell.), ja kertomusten mukaan röykkiö silloin oli ollut keskeltä avattu ja mahdollisesti tutkittu (Appelgren). Muita tietoja siitä ei ole. Kävellessäni jätteen lähetyvillä huomasin toisella kalliolla saman näköisen kivirenkaa joka mahdollisesti voisi johtua samankaltaisesta röykkiöstä, ja mahdollisesti senkin kivet on otettu mainitun sillan rakentamiseen.

Kirjallinen maininta: Björck s. 53: "Kokkilan Keskitalon vieressä on kaksi hiidenkivestä, joista kivet on käytetty erityisiin tarpeisiin".

VALTTILA*Loh. ih.* Isomäki

om. mv Tuomi

os. Kokkila

Hj. Appelgrenin piirros top. ark:ssa

Valokuva 3.

Paikka, jossa kiviraunio sijaitsee, on ennen kuulunut Karviaisten kartanoon, Isomäen tila on siitä sittemmin erotettu. Talo on aivan Karviaisiin menevän tien vieressä, rannasta n. 100 m:n päässä. Tien toisella puolella, pohjoispuolella, on pieni mäntörmä, jonka juurella, vain parin metrin etäisyydellä maantiestä on röykkiön jäännökset. Kiviä on todennäköisesti kuljetettu pois, sillä paikalla on enää yksi kerros isompia ja pienempiä kiviä maan pinnalla, mutta kerrostuma näyttää jatkuvan maan sisällekin. Röykkiön muoto on soikea, 20 m ympärimitaten, suuria mäntyjä kasvasen keskellä.

Röykkiötä ei tuntisi muinaisjäännökseksi, ellei sitä Appelgrenin piirroksen verrattaessa tuntisi sijainniltaan samaksi. Sen jätteetkin ovat niin lähellä maantietä sijaitessaan vaarassa hävitä. - Röykkiö on tutkimaton, ajoitus epävarma.

Björck s.53 mainitsee Valttilan rusthollin vieressä yhden hiidenkiukaan.

Tallgren s. 109: "Tuomen palstan kohdalla on suurehko hiidenkiuas, josta on löytynyt poltettuja luita".

KARVIAINEN

Hj. Appelgrenin piirros tep. ark:ssa

Karviaisten kartanon maalla oli v. 1885 Appelgrenin käydessä paikalla komea hiittentarha, jonka kivet sen jälkeen on käytetty kivilaiturin rakentamiseen. Piirroksen mukaan röykkiö sijaitsi tasaisella nummella ja sen ympärillä kasvoi muutamia puita. Nykyään siitä on tuskin mitään jäljellä, kartanon omistaja ei muistanut tarkkaan sen sijaintipaikkaakaan, mutta todennäköisesti se on ollut kartanosta pohjoiseen, suunnilleen edellään mainitun röykkiön kanssa samalla korkeudella merestä.

Björck s. 53 mainitsee: "Angelniemellä Karviaisen rusthollinmaalla on kaksi kiviläjä. Yksi on luodepuolella kartanoa Pärämäellä, toinen pohjoispuolella niin kutsutulla Ämmänmäellä". Tämä jälkimmäinen on luultavasti sama kuin Laviajärven kivipelto.

Tallgren s. 109: "N. 10 x 12 m suuruinen hiittenkiuas, joskin pahasti särjetty, on Karviaisten korkealla Lammasmäellä, talosta n. $\frac{1}{2}$ km luoteeseen. Paikalta on avara näköala". Onko tämä sama kuin Appelgrenin näkemä?

KA XUNGE*läh. ilm.**Suoy. vast.*Hakoniittu

om. Kustaa Lindvall

os. Salo, Hakoniittu

Valokuva 4.

Angelniemeen kuuluvan Kemiön saaren ^{osan} eteläisimmässä osassa, vastapäätä Teijon tehtaita, on Hakoniitun entinen torppa. Talon pihamaalla, josta on hyvä näköala merenlahdelle, on kahden hiidenkiukaan jäännökset. Vuonna 1900 ilmoitti Ailio näistä museoon seuraavaa: "Kirjakkalan tehtaansepän Koskelinin mukaan on Hakoniitun torpan lähellä Sapalahden talon maalla ainakin 3 hiidenkiuasta. Torpan akka oli kertonut, ettei niihin uskalla koskea, sillä jollei kiviä osaa juuri samalla lailla panna takaisin, tulee tonttu kiusaamaan kaivelijaa."

Nähtävästi tämä uhkaus ei ole myöhempiä pelottanut, sillä kiviä on monenlaisiin tarpeisiin kuljetettu paikalta noin vuonna 1924-25. Kahdesta hiidenkiukaasta oli löydettävissä pohjakiveys, ainakin toinen on kooltaan ollut suuri, sen läpimitta on n. 7 m. Tämä sijaitsee päärakennuksesta 50 m koilliseen, lähellä mereen laskevaa rinnettä pienessä metsikössä (valok. 4). Isompia kiviä ja maansekaista pikkukiveystä on enää jäljellä, maapohja näkyy monin paikoin.

Toinen jäännös on lähempänä taloa, saunan ja makasiinin välissä, se on läpimitaltaan muutamia metrejä pienempi ja jäljellä siitä on tuskin muuta kuin rengas maanpinnassa siinä kohtaa, missä rökkiö on ollut.

Tallgren s. 109.

Luonnon muodostama kivipelto:KARVIAINENLaviamäki

Valokuvat 5 ja 6.

Kansankeskuudessa suurta kiinnostusta herättänyt ja hiittentarhaksi kutsuttu laaja kivipelto sijaitsee Karviaisten metsäalueen keskellä, suunnilleen Karviaisten kartanon ja Suppalan puolivälissä. Vuorenselänmä kohoaa jyrkästi meren rannasta, mutta mataloituu keskempänä. Täällä ^{metsää} eräällä kalliotasanteella sijaitsee mahtava kivipelto, pituudeltaan ainakin 40 m, leveydeltään 30. Ympäristö on kivikkoista, mutta tämä alue erottuu korkeimpana. Kivikkoon on kaivettu useita kuoppia. Tästäkin röykkiöstä kerrotaan näillä seuduilla tavallista tarinaa, että jättiläiset ovat taistelleessaan keskenään käyttäneet näitä kivivarastoinaan. Laviamäen hiittentarha on jo suuruutensa takia omiaan herättämään moisia ajatuksia.

Tallgren s. 109.

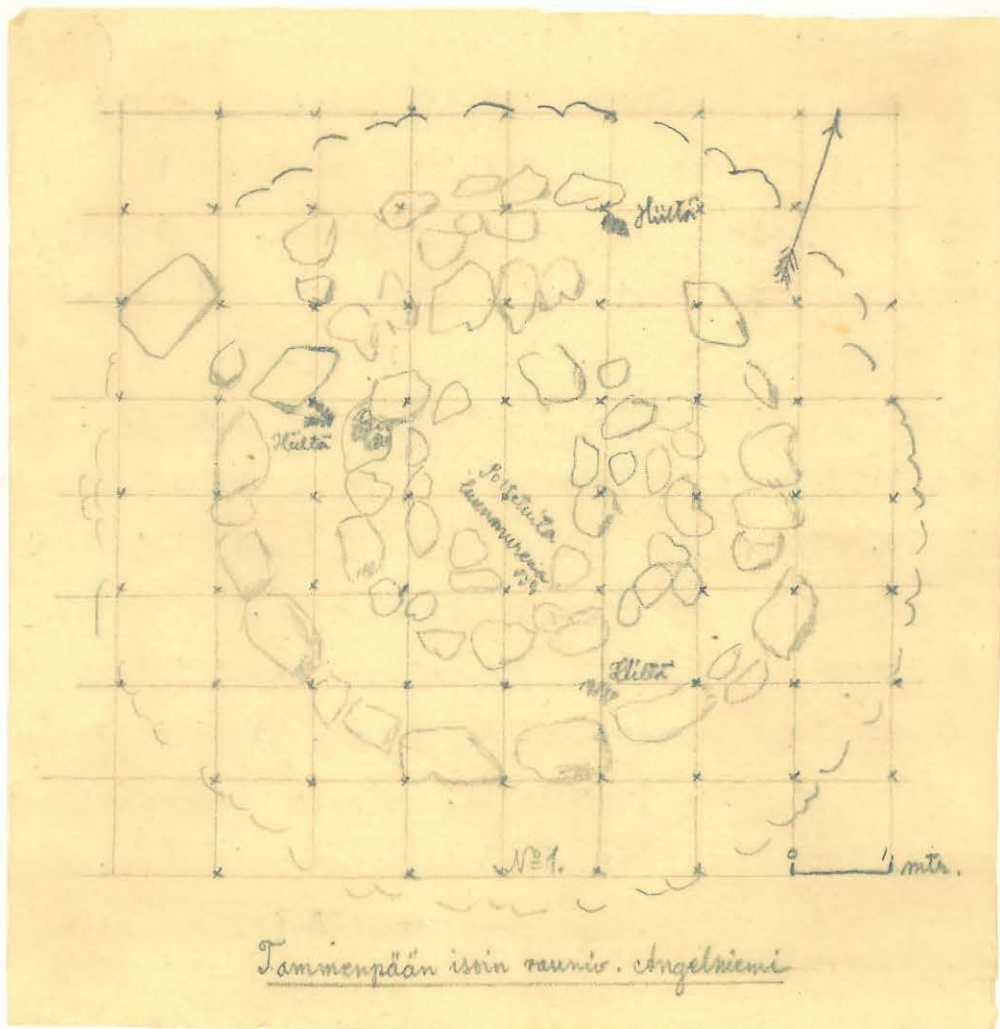
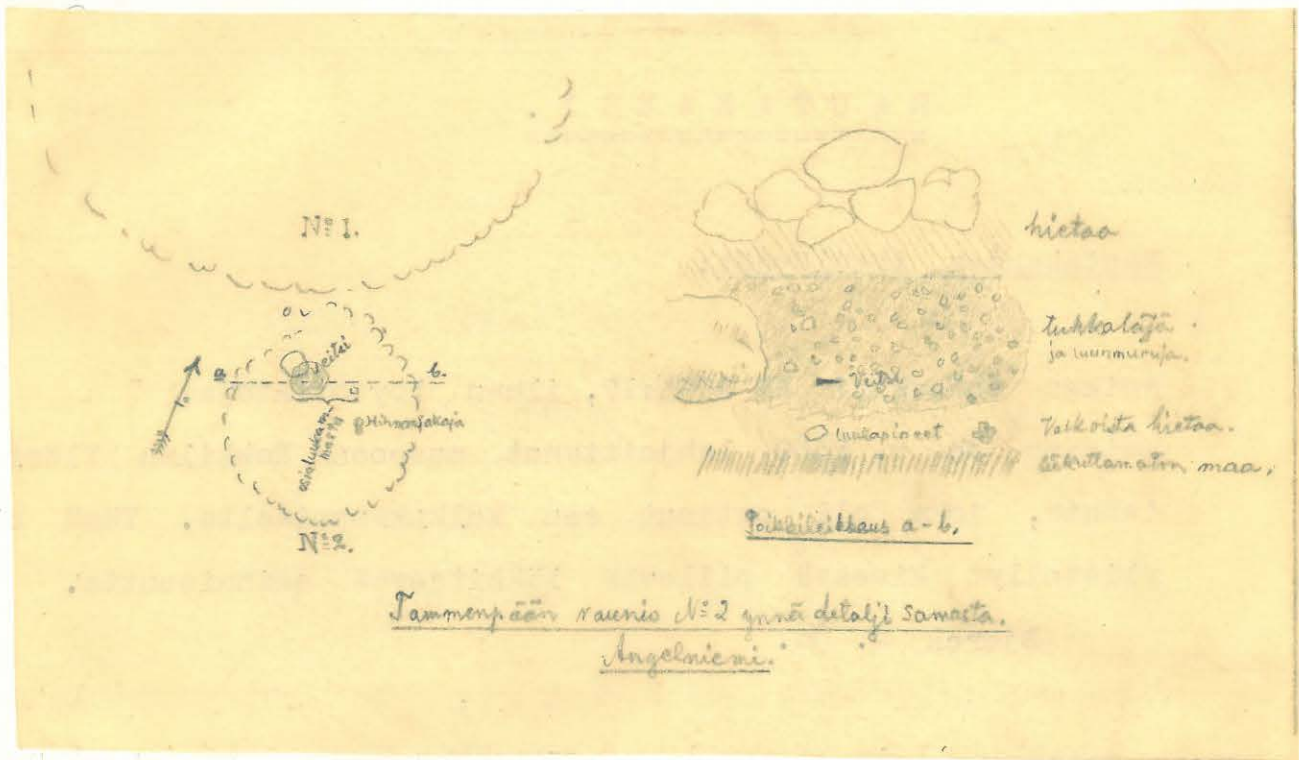
R A U T A K A U S I .
=====Rautakauden irtolöydöt:

Soikea tuluskivi KM 2025:17, ilman löytötietoja.

Esineen on v. 1880 lahjoittanut museoon Kokkilan Ylöstalon isäntä, joka oli ostanut sen kulkukauppiaalta. Tämä oli ylistellyt kivessä piilevää lääkitsevää ominaisuutta.

Björck s. 56.

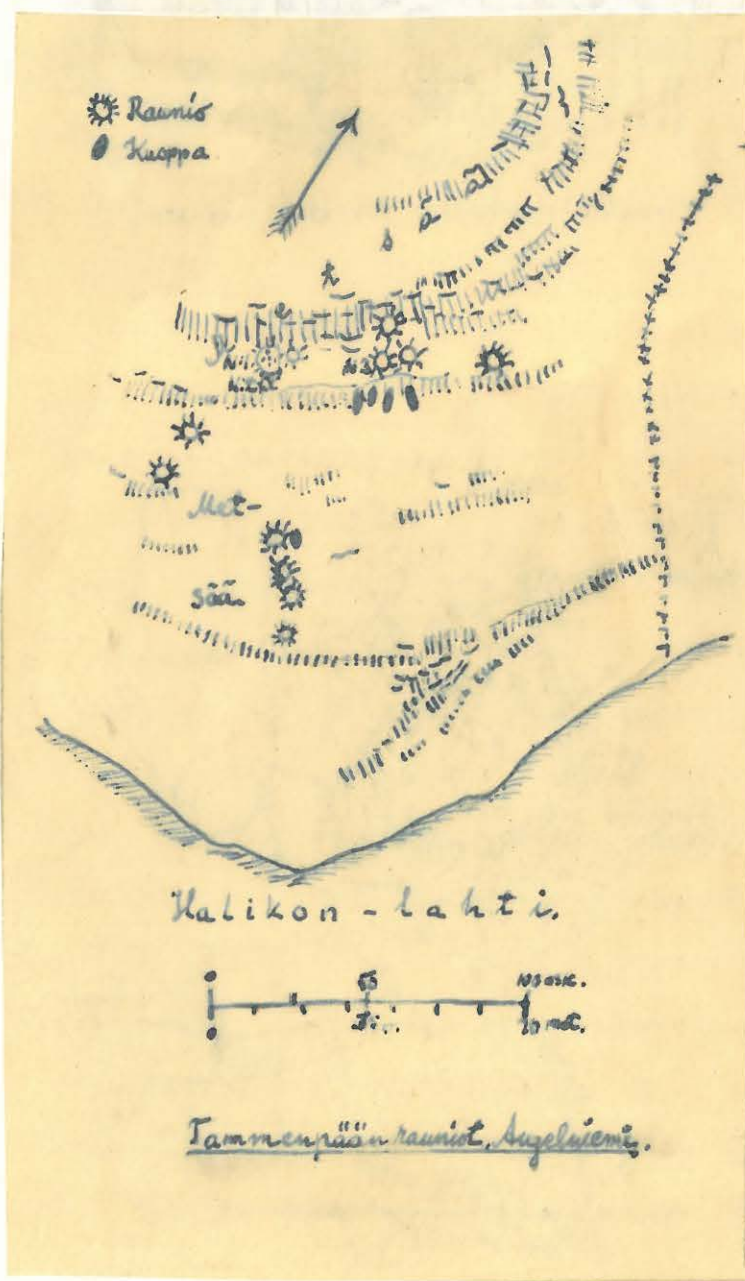

läljeänöksiä Hj. App. pürroksista
 v:1fa 1886 top. ark.

Mainittakoon, että aivan lähellä, jonkin matkaa Tammenpään päin mentäessä, sijaitsee matala niitty, Kalmaniityksi kutsuttu. Toiseen suuntaan mentäessä on Pyhälähti, jossa perimätiedon mukaan on ollut uhrilähde.

Björck s. 53.

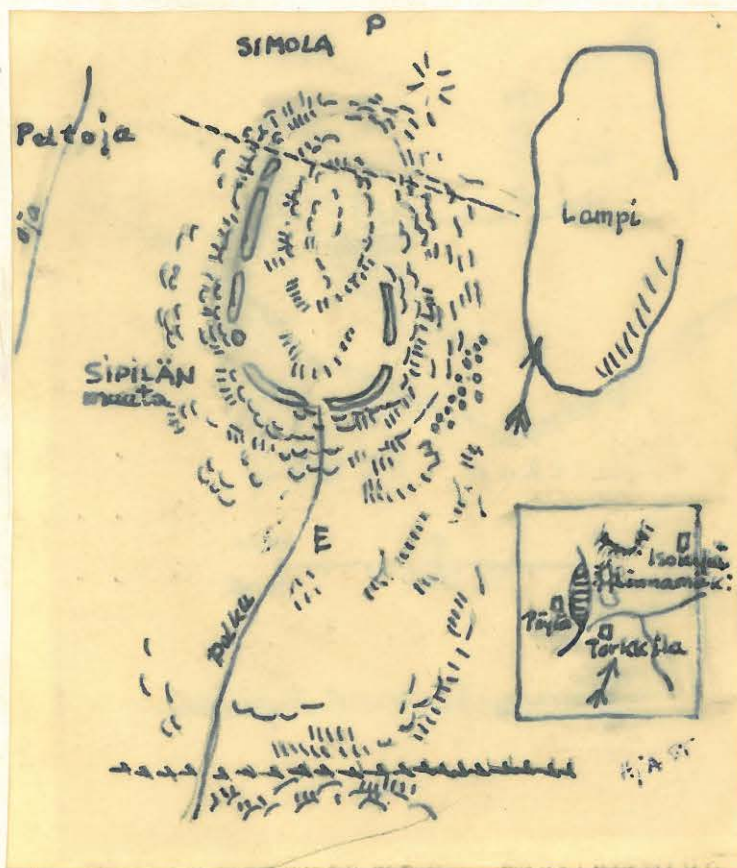
Tallgren s. 109-110.

lähennös Kj. Appelgrenin pöytäkirjasta
1886 top. ark.

PÖVLÄN LINNAMÄKI LUOTEN PUOLELTA.

PÖVLÄN LINNAMÄEN SAINTI

Jäljennöksiä Hj. Appelgrenin piirroksista Top. arc.

MUINAISLINNA:PÖYLÄLinnamäki

Hj. Appelgrenin piirroksset top. ark.

Valokuva 10.

Pöylän Linnamäki on erittäin komea, kun sitä lähestyy lännestä laajan peltoaukean yli; sen tasaisesti nousevat rinteet ovat metsän peittämät, mutta silti se erottuu ympäristöstään mahtavana silhuettina. Pohjoispuolella jatkuu metsämaastoa aina uuteen Turuntiehen asti; rinne laskee täälläkin puolella yhtä jyrkästi notkelmaan, jossa on lampi.

Pöylän kylä sijaitsee Angelniemen pohjoisnippukassa, sen halki virtaa Ruonan lahteen laskeva Ruonanjoki. Linnamäki on suurimmaksi osaksi Sipilän talon maalla, omistaja mv Tuomo Ora. Talosta on Linnamäelle n. kilometrin matka.

Mäen rinne on ainoastaan pohjoisessa äkkijyrkkä, mutta rinnettä on noin sadan metrin verran kiivettävä ylös ja ylhäällä on melkein koko laen kiertävä valli, joten puolustusmahdollisuudet ovat silti olleet hyvät. Valliin on käytetty huomattavia kivimääriä, kuvasta 10 saa käsityksen sen leveydestä, joka vaihtelee kahdesta kolmeen metriin. Korkea se ei ollut, vain n. 30 cm. Vallia on vielä jäljellä saman verran kuin Appelgrenin piirros v:lta 1885 osoittaa, yhteensä n. 90 m. Eri vallinosien mitat alkaen länsireunalta: 3 m (2 m lev.), 10 m (3 m lev.), 20 m (2-3 m lev.), 7 m (3 m lev.), 10 m (3 m lev.), 30 m (3 m lev.) ja n. 10 m epäselvää vallia itäreunalla.

Vallin sisäpuolelle muodostuu soikea laki, P-E suunnassa 150 askelta, leveys 40-60 askelta. Laelta on laaja näköala.

"Suomen muinaislinnoissa" Appelgren käsittelee Pöylän (1. Pöylän) Linnamäkeä Paimioon kuuluvana, s. 59.

UHRILÄHTEITÄ.KOKKILATammenpääPyhälahti

Valokuva 11.

Edellä mainitun Tammenpään Tallbackenin kalmiston länsipuolella, n. $\frac{1}{2}$ km:n päässä, on matala lahti, johon laskee pieni joki. Tämän Pyhälahden nimikin viittaa johonkin erikoiseen, lisäksi eräs vanha paikkakuntalainen oli kertonut agronomi von Essenille täällä joskus olleen uhrilähteen. Hän oli kuulut sanottavan, että sinne on uhrattu niin paljon, että jos sen löytäisi, tulisi rikkaaksi.

Mainitun tiedonantajan kuoleman jälkeen ei kukaan paikkakunnalla tuntenut perimätietoa lähteestä eikä sen sijainnista. Paikka on vieläkin kosteaa.

PAKANALLISIA PAIKANNIMIÄ.

Kalmaniitty on matala niitty Tammenpään Tallbackenin ja meren välillä. Maata ei ole käännetty, eikä mitään merkkejä mahdollisesta kalmistosta ole maanpinnalla nähtävissä. Edellä on mainittu lähistöllä sijaitsevat muinaisjäännökset.

ANGELNIEMI
1955

I.

Kuva 1.

PEKSAIAN kartanon ja merenlahden väliset pel-
lot, josta kivikirves löytyi. 29.6.55.(IV,35)

Kuva 2.

TAMMENPÄÄN metsässä oleva kivi-
silta, rakennettu monen hiiden-
kiukaan kivistä. 29.6.55.(III,14)

Kuva 3.

VALTTILAN hiidenkiukaan jäännöksiä Karviaisiin
menevän tien vieressä. 29.6.55.

Anna Lentin Kallioinen.

ANGELNIEMI
1955

I.

Kuva 1.

PEKSAIAN kartanon ja merenlahden väliset pel-
lot, josta kivikirves löytyi. 29.6.55.(IV,35)

Kuva 2.

TAMMENPÄÄN metsässä oleva kivi-
silta, rakennettu monen hiiden-
kiukaan kivistä. 29.6.55.(III,14)

Kuva 3.

VALTTILAN hiidenkiukaan jäännöksiä Karviaisiin
menevän tien vieressä. 29.6.55.

Anna Lerttu Koskivaara

Kuva 7.
Isompi jäljellä oleva röykkiö.
(III,9)

ANGELNIEMI
1955

III.

TAMMENPÄÄN KARTANON TALLBACKEN RAUTAKAU-
TISINE HAUTARÖYKKIÖINEEN. 22.6.1955.

Kuva 9.
Tallbackenin puistoaluetta. Etu-
vasemmalla sammaloitunut pienem-
pi röykkiö. (III,10)

Kuva 8.
Sama ylhäältä päin kuvattuna. Pie-
nempi näkymättömissä tämän alapuo-
lella. (III,11)

Anna-Lentta Koskivaara

ANGELNIEMI.

1955

IV.

Kuva 10.

PÖYLÄN Linnamäen reunavallia. 29.6.55.(IV,36)

Kuva 11.

PYHÄLAHDEN maisemia. Vas. kulmassa näkyy merenlahti. Täällä on ennen sijainnut uh-
rilähde. 21.6.55. (III,2)

Kuva Kerttu Koskimäki